

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Навчальна програма для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів
для дітей із затримкою психічного розвитку

Програму підготували:

Квітка Н.О., науковий співробітник лабораторії проблем інклюзивної освіти
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України;

Куксін В.М., вчитель музики комунального закладу «Спеціальний навчально-
виховний комплекс I-II ступенів № 2» Харківської обласної ради.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма з **музичного мистецтва** для 5 – 8 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та ґрунтується на положеннях Концепції державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Програма враховує національні музично-педагогічні традиції та сучасні тенденції розвитку музичної культури в Україні та за її межами. В ній передбачено формування у школярів ключових компетентностей, основою формування яких є опанування учнями предметних компетенцій – нормативно закріплених результатів навчання, які охоплюють знання, уміння, навички, засвоєні способи діяльності, прояви емоційно-ціннісних ставлень.

Зміст навчальної програми з музичного мистецтва для 5 – 8 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку (1*) узгоджено з програмою з музичного мистецтва для 5 – 8 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2*).

Програма ґрунтується на **принципах**:

1) *єдності* національного та загальнолюдського аспектів змісту музичної освіти, що забезпечує орієнтацію навчального матеріалу на цінності української національної музичної культури та світову музичну класику;

2) *взаємодії* компонентів соціального досвіду людини – емоційно-ціннісного ставлення, музичних знань, умінь і компетенцій, творчості,

спілкування;

3) *неперервності і наступності* завдань і змісту музичної освіти у початковій та основній школі;

4) *варіативності* – націленості змісту програми на творчість учителя, його професійну компетентність, здатність самостійно застосовувати орієнтовний музичний матеріал і в разі необхідності змінювати його в межах запропонованої структури;

5) *поліхудожності*, що реалізується через встановлення об'єктивно існуючих зв'язків між музикою та іншими видами мистецтв.

Метою загальної музичної освіти в основній школі для дітей із затримкою психічного розвитку є особистісний розвиток учня і збагачення його емоційно-естетичного досвіду під час сприймання та інтерпретації творів музичного мистецтва і музично-практичної діяльності, а також формування ціннісних орієнтацій, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Загальна мета конкретизується в основних і специфічних **корекційно-розвивальних завданнях**, які спрямовані на формування освітніх компетенцій:

- формування культури почуттів, збагачення емоційно-естетичного досвіду, розвиток універсальних якостей особистості (загальнокультурна компетенція);

- розвиток пізнавальної діяльності в процесі опанування вокально-хоровими вміннями та навичками – здатності керуватися набутими музичними знаннями та вміннями у процесі музичної діяльності; моторно-рухової сфери учнів (предметна компетенція та компетенція особистісного самовдосконалення);

- формування здатності сприймати та інтерпретувати музичні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, судження, оцінки (комунікативна компетенція);

- формування уявлень про сутність, види та жанри музичного мистецтва, особливості його інтонаційно-образної мови, розвиток різних функцій мовлення в процесі засвоєння основних музичних понять та відповідної термінології – пізнання навколишнього світу засобами музичного мистецтва (інформаційна та навчально-пізнавальна компетенції);

- розвиток емоційно-естетичного ставлення до творів музики, формування музичних інтересів, потреб, загальних і музичних здібностей, творчого потенціалу особистості (ціннісно-сенсова компетенція);

- виховання основних моральних та комунікативних якостей особистості, формування національної свідомості в процесі розуміння учнями зв'язків музики з іншими видами мистецтва, з природним і культурним середовищем життєдіяльності людини (загальнопредметна та загальнокультурна компетенції).

Характеристика структури навчальної програми

Програма реалізує домінантну змістову лінію **«Музичне мистецтво»** Державного стандарту і включає такі основні змістові блоки:

- 1) художньо-естетичне сприймання музики українських і зарубіжних композиторів у широкому діапазоні її видів, жанрів і форм (народної і професійної; хорової, симфонічної, вокальної, інструментальної, вокально-інструментальної тощо) та інтерпретація інтонаційно-образного змісту прослуханих творів у процесі колективних обговорень і дискусій;

- 2) набуття вокально-хорових навичок у процесі виконання пісень (народних і композиторських (класичних і сучасних)); спів із супроводом та без нього;

- 3) елементи гри на музичних інструментах (ритмічний супровід до пісень тощо);

- 4) елементи імпровізації (вокальної, інструментальної, ритмічної, пластичної); застосування музики як засобу комунікації та творчого самовираження особистості;

5) практичне засвоєння основних музичних понять та необхідної музичної термінології, усвідомлення особливостей музичної мови, специфіки вираження художньої інформації в музиці;

б) опанування музики у зв'язках із іншими видами мистецтва для розуміння специфіки її образної мови та загальних закономірностей художнього відображення дійсності та внутрішнього світу людини у мистецтві.

Структурними особливостями програми є розподіл змісту на теми розділів і семестрів. Передбачено впровадження монотематичних уроків, присвячених творчості окремого видатного композитора або його відомого твору.

Тематична структура програми

Клас	Кількість годин
5 клас. Музика та інші види мистецтва	35 (з них 4 год. – резервний час)
Тема 1. Музика народів світу.	16
Тема 2. Музика і мистецтво слова.	19
6 клас. Музика і духовний світ людини	35 (з них 4 год. – резервний час)
Тема 1. Музика і візуальні образи.	16
Тема 2. Я і музика.	19
7 клас. Палітра музичних образів	35 (з них 4 год. – резервний час)
Тема 1. Образний зміст музики.	16
Тема 2. Композиція музичного твору.	19
8 клас. Музичне мистецтво і сучасність	35 (з них 4 год. – резервний час)
Тема 1. Відлуння епох в музичному мистецтві.	16
Тема 2. Музика в діалозі з сучасністю.	19

У змісті програми 5-го класу акцентуються зв'язки музики з

мистецтвом слова, поняття синтезу мистецтв (у театрі та кінематографі), особливості вокальної та інструментальної, програмної і непрограмної музики на прикладі творів різних жанрів (пісня, кантата, опера, балет, симфонія, соната тощо). Зіставлення і порівняння музичних і літературних образів сприяє розвитку асоціативного мислення учнів, поліхудожнього виховання.

Музичне мистецтво має стати відкритою інтонаційно-образною моделлю входження дитини у світ культури не лише завдяки його пізнанню, але й індивідуальному емоційному переживанню. Щоб зняти існуючі бар'єри у спілкуванні учнів з музикою, поряд із оновленням змісту освіти необхідно змінити педагогічні технології з інформативних на діалогічні, спрямовані на підвищення духовно-творчого потенціалу навчально-виховного процесу. Пріоритетною має стати діалогова стратегія педагогічної взаємодії (діалог з митцем, внутрішній діалог), забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням музичною діяльністю.

Інтерпретація музичних творів передбачає пошук учнями в музиці особистісно значущих смислів, співзвучних власному духовному світові.

Таким чином, організаційно-методична система викладання музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із затримкою психічного розвитку має спрямовуватися на розвиток таких якостей учнів, як самостійність, творчість, забезпечувати умови для їх самореалізації та духовно-естетичного розвитку.

Під час опанування музичного мистецтва активізується потенціал внутрішньої предметної інтеграції елементів змісту, а також зв'язки музики з усіма предметами й курсами, які входять до освітньої галузі «Естетична культура» та споріднених гуманітарних освітніх галузей (мова, література, історія, етика тощо).

Перелік творів для сприймання та виконання є орієнтовним. Його можна змінювати, використовуючи варіативний та етнорегіональний матеріал (у межах 30%).

Під час поурочного розподілу тематичного змісту передбачено резервний час, який може використовуватися для проведення узагальнюючих уроків, зокрема, уроків-концертів, тематичної атестації тощо.

Основним видом домашніх завдань з предмета мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в оточуючому культурному середовищі.

Основні напрями корекційно-розвивальної роботи вчителя, відображені у третій колонці програми, і передбачають пізнавальний, мовленнєвий, сенсомоторний та особистісний розвиток учня у процесі вивчення розділів і тем. У процесі засвоєння навчального матеріалу передбачається максимально можливе формування визначених умінь, враховуючи особливості та можливості розвитку учнів. Всі напрями корекційно-розвивальної роботи взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Базова програма передбачає свободу творчості вчителя й можливості вибору сучасних педагогічних методик. Тому у варіативних авторських концепціях назви навчальних тем, порядок та обсяг їх подання можуть бути іншими (за умови відповідності Державному стандарту). При цьому вчитель може додавати або самостійно добирати інші музичні твори для сприймання, виконання та музикування з урахуванням сучасних напрацювань тощо.

З метою реалізації завдань навчальної програми з музичного мистецтва та їх доповнення щодо посилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу доцільно організовувати відвідування музичних театрів, філармоній, концертних залів, літературних та художніх музеїв; вивчення і відтворення елементів народних обрядових свят з урахуванням регіональних особливостей, умов та місцевих традицій.

5 клас

«Музика та інші види мистецтва»

35 год. (1 год. на тиждень), з них 4 год. – резервний час

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
-----------------------------	--	--

	підготовки учнів	та очікувані результати
1.	2.	3.
Тема 1: Музика народів світу (16 год.)		
Музика росіян, білорусів, поляків, кримських татар, молдаван, болгар, угорців та інших народів, проживаючих на території України.	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> має уявлення про музику певного народу, що проживає на території України ; спостерігає за її інтонаційно-образним розвитком музики; виявляє спільні риси української музики та іншого народу (за допомогою вчителя); виражає власне емоційно-естетичне ставлення до музики; 	<p>Розвиток сприймання музики на основі слухання різних творів; емоційних реакцій у процесі знайомства з музичними творами різних народів України; фонематичної та музичної пам'яті;</p> <p>збагачення словникового запасу на основі з вивчення музичних творів;</p> <p>формування позитивних рис характеру у процесі вивчення навчального матеріалу;</p>
Музика Прибалтики, Кавказу, Середньої Азії, країн Європи та світу.	<ul style="list-style-type: none"> має уявлення про музику інших народів світу; спостерігає за інтонаційно-образним розвитком музики; виражає власне емоційно-естетичне ставлення до музичного твору; 	<p>розвиток емоційних реакцій у процесі знайомства з музичними творами різних народів світу; фонематичної та музичної пам'яті;</p> <p>збагачення словникового запасу на основі з вивчення музичних творів;</p> <p>формування позитивних рис характеру у процесі вивчення навчального матеріалу;</p>
Характеристика засобів виразності музики.	<ul style="list-style-type: none"> спостерігає за інтонаційно-образним розвитком музики; розрізняє і визначає основні засоби музичної виразності (за допомогою вчителя); виражає власне емоційно-естетичне ставлення до музичних творів; 	<p>розвиток музичної пам'яті; інтересу до вивчення засобів музичної виразності;</p> <p>пізнавальної діяльності в процесі визачення засобів музичної виразності;</p> <p>уточнення назв засобів музичної виразності;</p>
Виконання пісень, які розкривають	<ul style="list-style-type: none"> виразно виконує пісні; дотримується правил 	<p>корекція: співочої постави, співочого</p>

<p>основні завдання теми.</p>	<p>фразування і дихання під час виконання музики;</p> <ul style="list-style-type: none"> • дотримується ансамблевого виконання музичних творів; 	<p>дихання, співвідношень звучання свого голосу з іншими;</p> <p>розвиток фонематичної та музичної пам'яті вивчення музичного матеріалу;</p>
<p>Розвиток вокально-хорових навичок.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • виконує правила співу (у положенні сидячи, стоячи) та гігієни голосу; • співає у два голоси (за підтримки вчителя); • використовує засвоєні вокально-хорові засоби музичної виразності у процесі виконання творів; • чітко вимовляє слова у піснях швидкого темпу; 	<p>розвиток самоконтролю над використанням правильного ритмічного дихання у процесі відтворення музичного матеріалу;</p> <p>корекція: незначних логопедичних порушень спеціальними дикційно-співочими вправами; артикуляційних порушень та фонематичного слуху; співацьких навичок;</p>
<p>Імпровізація простих мелодичних зворотів та ритмічного супроводу до пісень.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • імпровізує прості мелодичні звороти, ритмічний супровід до пісень; • використовує засвоєні вокально-хорові засоби музичної виразності у процесі виконання творів; 	<p>розвиток: уваги в процесі відтворення ритмічних малюнків; темпоритмічного відчуття; ритмічного слуху; дрібної моторики кисті рук та різних груп великих м'язів; загальної моторики і рухових недоліків; творчої активності;</p> <p>стимулювання захопленості та зацікавленості в процесі імпровізації;</p> <p>виховання невимушеності;</p>
<p>Інтерпретація змісту прослуханих та виконаних музичних творів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє і роз'яснює зміст твору; • розпізнає основні засоби музичної виразності твору; • виражає власне емоційно-естетичне ставлення до музичних та літературних образів; 	<p>розвиток: уміння за суттєвими ознаками визначати жанр твору, засоби його музичної виразності;</p> <p>процесу мовлення на основі висловлення власної думки щодо прослуханого або виконаного твору;</p>

<p>Засвоєння основних понять і термінів: <i>мелодія, ритм, темп, динамічні відтінки.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • користується музичною термінологією (у межах програмового матеріалу). 	<p>узагальнення і усвідомлення суттєвих ознак певного поняття; збагачення словникового запасу на основі вивчення музичних термінів.</p>
<p style="text-align: center;"><u><i>Орієнтовний матеріал для сприймання:</i></u></p> <p>Білоруська народна пісня, «Перепілонька»; народні танці «Молдовеняска»; «Лезгінка»; болгарська народна пісня «Посадив я полин»; молдавська народна пісня «Жайворонок»; німецька народна музика; польська народна музика; єврейська народна музика; кримсько-татарська народна музика; азербайджанська народна пісня «Курчатка»; грузинський народний танець «Лезгинка»; латиська народна пісня «Вій, вітерець»; литовська народна пісня «Добрий мірошник»; естонський народний танець «Тульяк»; К.М'яков, «Білоруський танець»; З.Кодай, «Чардаш»; Й.Брамс, Угорський танець №2; А.Хачатурян, Балет «Гаяне» (гопак); Д.Гершвін, «Колискова» з опери «Поргі та Бесс»; М.Глінка, «Венеціанська ніч»; В.А.Моцарт, Варіації на тему французької пісні; Рондо в турецькому стилі; С.Рахманінов, «Італійська полька»; Д.Кабалевський, Варіації на японську народну тему; Ф.Шопен, Мазурка ля мінор; Я.Сібеліус, «Фінляндія»; Д.Кабалевський, Празький концерт; К.М'яков, «Литовський танець», «Туркменський танець»; А.Штогаренко, «Вірменські ескізи»; Й.С.Бах, Прелюдії до мажор, до мінор (з I т. «Добре темперованого клавіру»); Й.Гайдн, Симфонії „Сюрприз”, „Годинник” (фрагменти); М.Глінка, «Іспанська увертюра» № 1; Ж.Бізе, «Хабанера» з опери «Кармен»; П.Чайковський, «Неаполітанська пісенька», «Неаполітанський танець»; Й.С.Бах-Ш.Гуно, «Аве Марія»; пісні й танці різних народів світу (за вибором).</p> <p style="text-align: center;"><u><i>Орієнтовний матеріал для виконання:</i></u></p> <p>Російська народна пісня, «Во поле беріза стояла», «Вниз по матушке по</p>		

Волге», «Со вьюном я хожу»;
білоруська народна пісня, «Бульба», «Савка і Гришка»;
Г.Гусейнлі, «Курчатка»;
польська народна пісня «Жайворонок»;
норвезька народна пісня «Чарівний смичок»;
українські колядки та щедрівки;
«Рідній вчительці», В.Таловиря;
«День народження у мами», О.Янушкевич;
«Казковий бал», А.Мігай;
«Перестук», А.Житкевич;
«Із чого складається світ?», «Справжній друг», Б.Савельєв;
«Сонячні краплини», С.Соснин;
«Золоте весілля», Р.Паулс;
«Мамина пісня», О.Злотник;
«Молитва», «Це моя Україна», М.Ведмедеря;
«Зернятко», Є.Карпенко;
«Сопілочко з бузини», А.Житкевич;
«Чого вчать у школі», В.Шаїнський;
«Найкраще місце на землі», М.Катричко.

Вчитель може додавати або самостійно добирати інші музичні твори для сприймання, виконання та музикування з урахуванням сучасних напрацювань тощо.

Тема 2. Музика і мистецтво слова (19 год.)

<p>Зв'язок музики з літературою через споріднені за характером образи.</p>	<p><i>Учень:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • спостерігає за інтонаційно-образним розвитком музики; • виявляє спільне і відмінне між музикою та літературою у відображенні навколишнього світу (за допомогою вчителя); • виражає власне емоційно-естетичне ставлення до споріднених образів (за допомогою вчителя); 	<p>Розвиток сприймання музики на основі вивчення споріднених образів; емоційних реакцій у процесі знайомства з творами мистецтва; стимуляція асоціативного мислення; збагачення словникового запасу на основі виявлення споріднених образів у мистецтві;</p>
<p>Порівняння музичних та літературних творів, які відображають різноманітні явища</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє зміст музичних творів; • спостерігає за інтонаційно-образним розвитком музики; • розпізнає основні 	<p>розвиток музичної пам'яті; інтересу до вивчення музичних жанрів; слухової уваги, активізація готовності до слухання-</p>

життя, зокрема, на прикладах вокальних (пісня), хорових (кантата) та музично-сценічних (опера, балет) жанрів.	музичні жанри (за допомогою вчителя); • виражає власне емоційно-естетичне ставлення до споріднених образів;	сприймання музики; стимуляція асоціативного мислення; уточнення назв музичних жанрів;
Синтез музичного та літературного мистецтв у театрі і кінематографі.	• наводить приклади поєднання музичних та літературних творів; • виражає власне емоційно-естетичне ставлення до творів мистецтва;	розвиток уявлень про синтез музичного і літературного мистецтв у театрі та кінематографі; стимуляція асоціативного мислення;
Виконання народних та композиторських пісень, які розкривають основні завдання теми.	• розрізняє народні і композиторські пісні; • виразно виконує пісні; • дотримується правил фразування і дихання під час виконання музики;	корекція: співацьких навичок; вокальної координації та музичного слуху; розвиток слухового самоконтролю;
Розвиток вокально-хорових навичок.	• володіє елементарними правилами співу (у положенні сидячи, стоячи) та гігієни голосу; • намагається співати у два голоси; • використовує засвоєні вокально-хорові засоби музичної виразності у процесі виконання творів; • чітко вимовляє слова у піснях швидкого темпу;	корекція: співочої постави, співочого дихання, незначних логопедичних вад спеціальними дикційно-співочими вправами; співвідношень звучання свого голосу з голосом товариша; уточнення звуковисотних співвідношень у процесі співу у два голоси; розвиток фонематичної та музичної пам'яті;
Імпровізація простих мелодичних зворотів та ритмічного супроводу до пісень.	• імпровізує прості мелодичні звороти, ритмічний супровід до пісень (за підтримки вчителя); • використовує засвоєні вокально-хорові засоби музичної виразності у процесі виконання творів;	уточнення ритмічних малюнків нескладних дитячих пісень та відтворення їх з пам'яті; розвиток музичного слуху та слухового самоконтролю;

<p>Інтерпретація змісту прослуханих та виконаних музичних творів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • розуміє і роз'яснює зміст твору; • розпізнає основні засоби музичної виразності твору, • виражає власне емоційно-естетичне ставлення до музичних та літературних образів; 	<p>розвиток музичної пам'яті; стимуляція слухової пам'яті та стабілізація інтересу до слухання музики; уточнення назв музичних музичних творів та їх жанрів;</p>
<p>Засвоєння основних музичних понять і термінів: <i>вокаліз, кантата, мюзикл, лібрето, сценарій, опера.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • має уявлення про музичні терміни і поняття; • користується музичною термінологією (у межах програмового матеріалу). 	<p>формування: узагальнення і усвідомлення суттєвих ознак певного поняття; збагачення словникового запасу на основі вивчення музичних термінів.</p>

Орієнтовний матеріал для сприймання:

М.Лисенко, опера «Коза-дереза»; «Пан Коцький»; «Зима і Весна, або Снігова краля»;
М.Римський-Корсаков, опера «Казка про царя Салтана»;
К.Стеценко, опера «Лисичка, Котик і Півник»; «Івасик-Телесик»;
М.Коваль, опера «Вовк і семеро козенят»;
С.Рахманінов, «Вокаліз»;
Л.Ревуцький, Пісня;
М.Лисенко, кантата «Радуйся, ниво непополитая» (5ч. «Оживуть степи, озера»);
М.Лисенко, увертюра до опери «Тарас Бульба»;
В.Моцарт, хор «Звідки приємний та ніжний той дзвін» з опери «Чарівна флейта»;
українська народна пісня «Журавель»;
П.Чайковський, фрагмент симфонії № 2, частина IV;
українська народна казка «Чарівна скрипка»;
закарпатські народні мелодії;
грузинська народна казка «Чонгуріст»; грузинська народна мелодія;
І.Крилов, байка «Квартет»;
В.Барвінський, квартет для 2-х скрипок, альту і віолончелі (2ч.);
К.Паустовський, Старий кухар»;
В.Моцарт, концерт для ф-но з оркестром № 23 (фрагменти);
В.Короленко, «Сліпий музикант»;
Р.Роджерс, фрагмент з к/ф «Звуки музики»;
В.Барвінський, «Пісня без слів»;
Л.Глібов, байка «Музики»;
В.Короленко, «Сліпий музикант» (епілог);
П.Чайковський, «Імпровізація»;
Л.Бетховен, увертюра «Коріолан» (фрагмент, фортепіано).

Орієнтовний матеріал для виконання:

Українські народні пісні, «Пташок викликаю»; «Щебетала пташечка»; «Подоланочка»; «Через наше село», Ф.Колесса; «Вийди, вийди Іванку»; «Соловєчку, сватку, сватку»; «Уже недалечко червоне яєчко»; «Ой на горі та й женці жнуть»; «Ой, на горі жита много»; «Веселкова пісня», М.Ясакова, О.Янушкевич; «Мама», Ю.Чичков; «Писанки», Ю.Шевченко; «В долонях рідної землі», В.Раковський; «На зеленому горбочку», Б.Фільц; «Літо золоте», О.Янушкевич. «Ода пісні»; О.Антоняк, А.Орел; «Все це потрібно мені», А.Житкевич; «До-ре-мі», Р.Роджерс (з к/ф «Звуки музики»); «Любимо землю свою», Б.Фільц; «Звучи, рідна мово», О.Семенов, А.Демиденко; «Пісенька», І.Кириліна; «Ми вірні друзі», М.Балема.

Вчитель може додавати або самостійно добирати інші музичні твори для сприймання, виконання та музикування з урахуванням сучасних напрацювань тощо.

(1*) Навчальна програма з музичного мистецтва для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку (5 клас).

Програму підготували:

Квітка Н.О., науковий співробітник лабораторії проблем інклюзивної освіти Інституту спеціальної педагогіки НАПН України;

Куксін В.М., вчитель музики комунального закладу «Спеціальний навчально-виховний комплекс І-ІІ ступенів № 2» Харківської обласної ради.

(2*) Програма з музичного мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів (5-8 класи).

Авторський колектив:

Б.М.Фільц, І.М.Белова, Г.Б.Букреєва, М.С.Демчишин, Л.М.Масол, О.В.Мільченко, О.М.Павленко.